
MARIA-ROSA LLORET
JOAQUIM VIAPLANA

VARIACIÓ MORFOFONOLÒGICA. VARIANTS MORFOLÒGIQUES*

---

0. OBJECTIU

L'objectiu d'aquest article és l'estudi de la variació morfològica. La variació morfològica, però, no és un concepte unívoc, i admet més d'una interpretació. La que s'adopta en aquest cas situa la variació morfològica en el nivell profund de la llengua, l'accés al qual requereix l'apel·lació a les regles fonològiques de les varietats dialectals implicades en la variació morfològica. Aquesta apel·lació necessària a les regles fonològiques per abordar la variació morfològica situa el treball en un terreny morfofonològic. I d'aquí el títol. La variació fonològica, però, no és, en ella mateixa, objectiu d'aquest treball, i només és considerada com a via obligada de penetració a la variació morfològica.

1. La variació morfològica superficial

La dialectologia tradicional dels darrers cinquanta anys, assaonada per l'estructuralisme, ha identificat dues formes de variació dialectal en l'àmbit fònic: la fonètica i la fonològica. La primera dóna compte de la variació dialectal en termes de sons; la segona dóna compte de la variació dialectal en termes de fonemes. Com a efecte del marc teòric estructuralista –en què la fonologia és contemplada com una disciplina

(*) Aquest treball s'ha beneficiat dels projectes DGICYT PB 97-0889 del MEC i SGR 000411 de la CIRIT. Agraïm a M. Pilar Perea els comentaris fets a una primera versió del treball.

autònoma, i aliena a la morfologia—, la variació dialectal fonològica no té cap incidència morfològica; i a la inversa, la variació dialectal morfològica no té cap incidència fonològica.

En dialectologia tradicional, en aquest darrer sentit, la variació morfològica que es registra entre les formes femenines plurals del tipus [kázes] de la majoria de varietats del català nord-occidental i la formes femenines plurals del tipus [kázás] de la varietat nord-occidental de Benavarri rau en el fet que les primeres varietats presenten una marca de femení plural [es] i les segones una marca de femení plural [as]. Òbviament, i dins un mateix sistema fonològic, es pot dir que una marca conté el fonema /e/ on l'altra conté el fonema /a/. Aquesta diferència, però, afecta exclusivament el suport fònic de la variació dialectal implicada en aquest cas, que es considera només de base morfològica.

El supòsit de l'autonomia fonològica, però, fonamental en les teories fonològiques estructuralistes, impedeix d'apreciar un fet tan important com que les formes femenines plurals del tipus [kázes] i [kázás] estan relacionades amb una forma única femenina singular del tipus [káza], i que seria desitjable d'establir alguna relació entre aquelles formes i aquesta. Descartat el supòsit de l'autonomia fonològica —que impedeix de prendre en consideració les dades morfològiques en les anàlisis fonològiques— i donada una forma femenina singular del tipus [káza] i el segment [s] com a marca específica de plural, sembla raonable d'esperar que la forma de femení plural sigui en tots dos grups de varietats del tipus [kázás] i no pas del tipus [kázes]. I les formes femenines plurals de la varietat de Benavarri s'ajusten a aquestes expectatives. Com es poden analitzar, en aquest cas, les formes femenines plurals del tipus [kázes] corresponents a la majoria de les varietats nord-occidentals?

Formulada aquesta pregunta, un supòsit emergeix immediatament: que en la majoria de varietats nord-occidentals el segment [a] de formes del tipus [káza] i el segment [e] de formes del tipus [kázes] estan fonològicament relacionats; o, per dir-ho en altres termes, que el segment [e] de formes del tipus [kázes] seria un segment [a] si no hagués estat supeditat a una modificació fonològica, a una regla fonològica. Aquest supòsit exigeix dues condicions: que la relació entre els segments esmentats sigui contextualitzable i que sigui sistemàtica. La primera condició assegura que la modificació fonològica sigui atribuïble a la presència d'un determinat context; la segona garanteix que la regla que produeix la modificació fonològica esmentada no és *ad hoc*, i que recull una generalització justificable.

I totes dues condicions es compleixen, en efecte. D'una banda, la relació que s'estableix en la majoria de varietats del nord-occidental entre el segment [a] de formes del tipus [káza] i el segment [e] de formes del tipus [kázes] és contextualitzable pel fet que el primer ocorre en síl·laba final àtona oberta i el segon ocorre en síl·laba final àtona tancada. D'altra banda, totes les varietats nord-occidentals que presenten l'alternança

[a] / [e] en formes del tipus [káza] i [kázes] presenten aquesta mateixa alternança en molts altres casos (cf. [pórta] i [pórtes], [sentiría] i [sentiríes], [sentiríem], [sentiríew], [sentiríen], etc.).

Atesa aquesta situació, tot indueix a pensar que la variació dialectal entre les formes del tipus [kázaz] i les formes del tipus [kázes] –certament morfològica, per tal com afecta les marques corresponents a femení plural– és morfològica només en el nivell superficial de la llengua. En el nivell profund, on la lògica dels fets es manifesta, la variació dialectal entre aquests dos tipus de formes és merament fonètica. I és el resultat, en definitiva, d'una modificació fonològica que, operada sobre la majoria de varietats nord-occidentals, converteix les formes ideals del tipus /kázaz/,¹ comunes a totes les varietats nord-occidentals, en les formes reals del tipus [kázes], pròpies de la majoria de varietats nord-occidentals.

2. LA VARIACIÓ MORFOLÒGICA PROFUNDA

Excloses les variacions morfològiques superficials –de fet, meres variacions fonètiques amb efectes morfològics superficials–, les variacions morfològiques restants són variacions morfològiques profundes, variacions morfològiques pròpiament dites. La primera persona del singular del present d'indicatiu de la majoria de verbs catalans i en algunes varietats de la llengua és, en funció de la varietat considerada, [o], [e], [i], Ø (cf. [kánto], [kánte], [kánti] i [kánt], per exemple). Aquesta variació morfològica no és reductible, en el terreny profund de la llengua, a cap tipus de variació fonètica: la versió fonètica d'aquestes formes es correspon u a u amb la seva versió fonològica /o/, /e/, /i/ i /Ø/ (cf. /kánto/, /kánte/, /kánti/ i /kántØ/, per exemple). Aquest fet condueix a la conclusió que la variació dialectal que les formes esmentades exhibeixen és morfològica –morfològica en la profunditat i en la superfície–, i aquesta variació, de base fonològica, afecta una mateixa unitat morfològica: la primera persona del singular del present d'indicatiu.

3. LA VARIACIÓ MORFOLÒGICA MIXTA

La complexitat de la realitat lingüística fa que la variació morfològica que manifesten certes formes dialectals no sigui classificable en termes de variació fonètica o de variació morfològica pròpiament dita, i que –pel que fa a alguna de les variants, almenys– requereixi ser classificada de les dues maneres alhora. La variació és, en aquest cas, mixta.

(1) La forma subjacent de la marca de plural és /z/, que esdevé [s] per un procés d'ensordiment d'obstruents en posició final de mot, que actua sistemàticament en català (cf. *poc~poca* [pók]~[pókə], amb forma subjacent /pók/, i *cec~cega* [sék]~[séɣə], amb forma subjacent /séɣ/; *pas~passos* [pás]~[pásus], amb forma subjacent /pás/, i *pis~pisos* [pís]~[pízus], amb forma subjacent /píz/). Per a una argumentació sobre el caràcter sonor subjacent de la marca de plural, vegeu, per exemple, Mascaró (1986).

Certes varietats del català nord-occidental formen la primera persona del singular del passat de subjuntiu amb la terminació [s], altres amb la terminació [sa] i altres, encara, amb la terminació [sɛ] (cf. [kantés], [kantésa] i [kantése]).

La variació entre la variant [s] i la variant [sa] és morfològica pròpiament dita, per tal com no seria justificable cap regla fonològica que en posició final eliminés la vocal –en el cas de les varietats que presenten la variant [s]– ni que inclogués la vocal –en el cas de les varietats que presenten la variant [sa].

La variació entre la variant [sa] i la variant [sɛ] és fonètica. Les varietats que presenten la variant [sɛ] no exhibeixen mai segments [a] àtons finals; i, allà on seria esperable de trobar-los, els segments corresponents són [ɛ]. D'altra banda, i llevat d'aquest cas, en aquestes varietats no es registren mai segments [ɛ] en posició àtona. Tot això induïx a pensar, i a pensar raonablement, que en les varietats que presenten la variant [sɛ] funciona una regla fonològica que converteix en [ɛ] tota vocal àtona final /a/, i que, per tant, la representació fonològica de la variant [sɛ] és /sa/ –que és també la representació fonològica de la variant [sa].

Pel que fa a la variació entre les variants [s] i [sɛ], es tracta, en vista de les consideracions anteriors, d'una doble variació: d'una variació fonètica –que connecta la variant [sa] amb la variant [sɛ], i que redueix l'una i l'altra fonològicament a /sa/– i d'una variació morfològica pròpiament dita –que s'estableix entre les formes fonològiques /sa/ i /s/. La variació dialectal, doncs, que presenta el català en aquest cas –i en tots els casos semblants– és una variació de naturalesa mixta.²

4. LES VARIANTS MORFOLÒGIQUES

Per variants morfològiques s'entén, en aquest article, els exponents de la variació morfològica. Aquests elements es mouen en dos nivells: en un nivell formal i en un nivell gramatical. Les variants que es mouen en un nivell formal són les formes en què la variació es manifesta en el terreny fonològic. Les variants que es mouen en el terreny gramatical són les característiques abstractes que determinen certes variacions, i que es corresponen amb les classes i subclasses lèxiques. Unes i altres són analitzables en termes de tipologia i de classe.

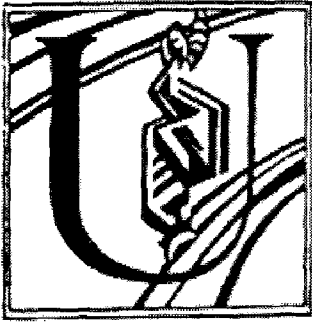
5. LES VARIANTS MORFOLÒGIQUES FORMALS

Les variants morfològiques formals són les representacions fonològiques en què la variació morfològica es manifesta. Són variants morfològiques formals, des d'aquest punt de vista, les variants fonològiques de totes les variacions morfològiques conside-

(2) Per a una anàlisi més exhaustiva d'aquestes formes verbals del nord-occidental, vegeu Viaplana (1996).

rades fins ara. Són, doncs, variants morfològiques formals de la variació corresponent a la primera persona del singular del present d'indicatiu les formes /o/, /e/, /i/ i /Ø/ (cf. /kánto/, /kánte/, /kánti/ i /kántØ/). I ho són també, per posar un altre exemple, les variants /sa/ i /s/ (cf. /kántésa/ i /kántés/) de la variació corresponent a la primera persona del passat de subjuntiu.

S'han definit les variants morfològiques formals com a representacions fonològiques de les variacions morfològiques. Les representacions fonètiques corresponents a aquestes representacions fonològiques (com la realització [u], en central, o [o], en nord-occidental, de la forma fonològica /o/ de la primera persona del singular del present d'indicatiu) són variants morfològiques només en un sentit molt lax; o, dit d'una altra manera, només en termes superficials. Són, pròpiament, variants fonètiques; i, doncs, en propietat morfològica, irrelevants.

6. TIPOLOGIA DE LES VARIANTS MORFOLÒGIQUES FORMALS

Sobre la base de les alternatives i de la mena d'alternatives que presenta cada variació morfològica, es pot parlar de dos tipus bàsics de variants morfològiques formals.

Hi ha variacions que presenten dues o més variants, cadascuna de les quals es manifesta dotada d'un contingut fonològic específic. És el cas de la variació corresponent a la primera persona del singular del present de subjuntiu d'algunes varietats del català (cf. [kánti], [kánte] i [kánta]), que presenta com a variants els segments fonològics /i/, /e/, /a/ (cf. /kánti/, /kánte/ i /kánta/).

I hi ha variacions morfològiques que presenten dues o més variants morfològiques formals cadascuna de les quals, llevat d'una, es presenta dotada d'un contingut fonològic específic. És el cas de la variació corresponent a la primera persona del singular del present d'indicatiu d'algunes varietats del català, que presenta com a variants els segments fonològics /o/, /e/, /i/ i /Ø/ (cf. [kánto], [kánte], [kánti] i [kánt]).

Sobre la base dels grups d'alternatives que presenta cada variació, es pot parlar de dos tipus més de variants morfològiques formals.

Hi ha variacions morfològiques que presenten un sol conjunt de variants morfològiques formals. Són variants morfològiques formals úniques. És el cas de totes les variacions considerades fins ara.

Hi ha variacions morfològiques que presenten més d'un conjunt de variants morfològiques, i cada conjunt d'aquestes variants està en distribució complementària amb els altres conjunts pel que fa a les formes en què concorre. Són variants formals múltiples. És el cas de la variació corresponent a l'extensió de l'arrel de verbs del tipus *patir* en certes varietats nord-occidentals del català, que presenten com a conjunts de

variants alternatius els segments fonològics /iʃ/ i /éʃ/, d'una banda, i els segments /ig/ i 'Ø', d'una altra.³ En el marc d'aquest paradigma, les variants /iʃ/ i /éʃ/ afecten totes les formes de primera persona del singular, de segona persona del singular i de tercera persona del plural de tots els presents; i les variants /ig/ i 'Ø' afecten totes les formes de subjuntiu i d'imperatiu restants. Tal com s'il·lustra a continuació, la varietat de Lleida presenta formes amb extensió /iʃ/ i formes amb extensió /ig/, mentre que la varietat de Cervera presenta formes amb extensió /éʃ/, allà on Lleida presenta /iʃ/, i formes sense extensió ('Ø'), allà on Lleida presenta /ig/:

	LLEIDA		CERVERA	
	ext. /iʃ/	ext. /ig/	ext. /éʃ/	'Ø'
pr. ind.	/patíʃo/ /patíʃz/ ⁴ /patíʃ/ /patíʃn/ ⁵		/patéʃo/ /patéʃz/ /patéʃ/ /patéʃn/	
pr. subj.	/patíʃi/ /patíʃiz/ /patíʃi/ /patíʃin/	/patigém/ /patigéw/	/patéʃi/ /patéʃiz/ /patéʃi/ /patéʃin/	/patím/ /patíw/
pas. subj.		/patigésa/ /patigésiz/ /patigés/ /patigésim/ /patigésiwi/ /patigésin/		/patísa/ /patísaz/ /patís/ /patísim/ /patísiw/ /patísin/
pr. imp.	/patíʃ/ /patíʃi/ /patíʃin/	/patigém/ /patigéw/	/patéʃ/ /patéʃi/ /patéʃin/	/patím/ /patíw/

7. CLASSES DE VARIANTS MORFOLÒGIQUES FORMALS

Sobre la base de les caselles de l'estructura morfològica en què opera cada variació morfològica es pot parlar de dues classes bàsiques de variants morfològiques formals: les simples i les complexes.

(3) El segment fonològic /éʃ/ presenta la forma superficial [éʃ] a causa d'un procés sistemàtic de segregació de iod que afecta les varietats nord-occidentals.

(4) Com en el cas del morf plural, la forma subjacent del morf de segona persona del singular és /z/. Vegeu Mascaró (1986) per a una argumentació. La [e] que apareix en la forma fonètica de la 2a persona del singular del present d'indicatiu dels verbs de la class III (cf. [patíʃes], a Lleida, i [patéʃes], a Cervera) és epentètica; per a una justificació, vegeu Mascaró (1986) i Viaplana (1984, 1986).

(5) Considerem que la [e] que apareix en la tercera persona del plural del present d'indicatiu dels verbs de la III classe ([patíʃen], a Lleida, i [patéʃen], a Cervera) és epentètica; altrament, hauria de ser considerada morf de mode/temps i seria l'únic cas de [e] present d'indicatiu en els verbs de la III. Per a una justificació, vegeu Viaplana (1984, 1986).

Hi ha variacions morfològiques les variants formals de les quals operen en una sola casella de l'estructura morfològica, i sempre en la mateixa, tant si afecten una forma com si afecten un conjunt de formes del paradigma. Les variants que exhibeixen aquestes variacions són variants morfològiques formals simples, i s'ajusten a l'esquema següent (on a_1 i a_2 poden aparèixer en qualsevol de les caselles estructurals):

	a_1				Varietat A
	a_2				Varietat B

Exemples d'aquesta classe de variants es poden trobar en català en la variació del condicional, que presenta en totes les formes corresponents les variants /ríva/ en el cas de la varietat de l'Alguer i la variant /ría/ en la majoria de les altres varietats de la llengua (cf. alguerès: *cant*+/áríva/, *cant*+/árívaz/, *cant*+/áríva/, *cant*+/árívam/, *cant*+/árívaŵ/, *cant*+/árívan/; altres varietats del català: *cant*+/aría/, *cant*+/aríaŵ/, *cant*+/aría/, *cant*+/aríaŵ/, *cant*+/aríaŵ/, *cant*+/aríaŵ/).⁶

Arrel	Extensió	Tema	Mode/temps	Nomb/pers	
<i>cant</i>		á	ríva		alguerès
<i>cant</i>		á	ría		altres

Les variants morfològiques formals complexes operen en més d'una casella de l'estructura morfològica simultàniament.

	a_1				Varietat A
	a_2				Varietat B

Exemples d'aquesta classe de variants es poden trobar en català en la variació d'imperfet d'indicatiu dels verbs del tipus *conèixer*, que presenta en totes les formes corresponents les variants /é+va/ en el cas de la varietat de l'Alguer i /í+a/ en la majoria de les altres varietats de la llengua (cf. alguerès: *coneix*+/éva/, *coneix*+/évaz/, *coneix*+/éva/, *coneix*+/évam/, *coneix*+/évaw/, *coneix*+/évan/; altres: *coneix*+/ía/, *coneix*+/íaz/, *coneix*+/ía/, *coneix*+/íam/, *coneix*+/íaw/, *coneix*+/ían/).

Arrel	Extensió	Tema	Mode/temps	Nomb/pers	
<i>coneix</i>		é	va		alguerès
<i>coneix</i>		í	va		altres

(6) Les dades sobre l'alguerès que es presenten en aquest article es basen en el treball de Rovira (1993).

Una observació es fa necessària en relació amb aquest exemple. La variació específica d'imperfet d'indicatiu entre els verbs de l'alguerès i els d'altres varietats del

català es manifesta en les variants /va/ i /ba/ per als verbs de la classe I (cf. alguerès: *cant*+/áva/; altres: *cant*+/ába/), i entre les variants /va/ i /a/ per als verbs de les classes II i III (cf. alguerès: *coneix*+/é+va/ i *ix*+/í+va/; altres: *coneix*+/í+a/ i *eix*+/í+a/). En aquest sentit, i en termes morfològics estrictes, es podria dir que en les variants del català /é+va/ i /í+a/ anteriorment esmentades conviuen dues variacions i no pas una: una variació d'imperfet d'indicatiu i una variació de classe verbal. Sobre aquesta base, l'exemple indicat es faria qüestionable; i, en la mesura en què l'exemple fos representatiu d'una suposada classe de variants morfològiques formals, es faria qüestionable la classe mateixa.

La justificació de l'exemple –i, per mitjà de l'exemple, de la classe de variants morfològiques formals que representa– cal buscar-la en el fet que les variacions morfològiques estrictes esmentades no es presenten mai aïllades en la realitat de la llengua –mode i temps va sempre associat a classe verbal i classe verbal va sempre associada a mode i temps. Per aquest fet, sembla raonable de considerar-les associades a una sola variació morfològica formal, amb efectes en més d'una casella estructural alhora; i de tractar les variants corresponents, /é+va/ i /í+a/, com a membres de la classe de les variants morfològiques formals múltiples.

8. DISTRIBUCIÓ DE LES VARIANTS MORFOLÒGIQUES FORMALS

Les variants morfològiques formals poden afectar una sola forma del paradigma, un grup de formes morfològicament homogènies i un grup de formes morfològicament heterogènies. Per formes morfològiques homogènies s'entén, en aquest context, aquelles que comparteixen característiques morfològiques pròpiament dites; és a dir, característiques gramaticals de tipus morfosintàctic –en el cas del verb, per exemple, de mode, de temps, de nombre i de persona. Per formes morfològicament heterogènies s'entén les que no comparteixen característiques morfològiques pròpiament dites, si bé poden compartir –i a efectes de variació morfològica és necessari que comparteixin– altres característiques gramaticals; és a dir, característiques gramaticals de tipus morfològic: de classe lèxica i de subclasse lèxica.

Un exemple de variants que afecten una sola forma del paradigma es pot trobar en les variants del català prèviament esmentades /o/, /e/, /i/ i /Ø/, corresponents a la primera persona del singular del present d'indicatiu. En el marc dels paradigmes en què la variació es manifesta, aquestes variants afecten una forma únicament i exclusivament (cf. /kánto/, /kánte/, /kánti/ i /kántØ/ en el marc del paradigma *cantar*).

Un exemple de variants que afecten un grup de formes morfològicament homogènies es pot trobar en les variants del català acabades d'esmentar /é+va/ i /í+a/, corresponents a les formes de passat d'indicatiu dels verbs del tipus *conèixer*. En el marc d'aquest paradigma, les variants afecten totes les formes que comparteixen les

(7) No remetem la forma /ba/ a /va/ perquè en els dialectes betacistes no es pot justificar intradialectalment el pas de /v/ a [b] (o [β]).

característiques morfosintàctiques 'imperfet' 'indicatiu' (cf. alguerès: *coneix*+/*éva*/, *coneix*+/*évaz*/, *coneix*+/*éva*/, *coneix*+/*évam*/, *coneix*+/*évaw*/, *coneix*+/*évan*/; altres: *coneix*+/*ia*/, *coneix*+/*íaz*/, *coneix*+/*ia*/, *coneix*+/*íam*/, *coneix*+/*íaw*/, *coneix*+/*ían*/).

Un exemple de variants que afecten un grup de formes morfològicament heterogènies es pot trobar en les variants /g/ i 'Ø', que presenten l'alguerès i la resta de varietats del català en certes formes dels verbs del tipus *canviar*. En el marc d'aquest paradigma, les variants afecten la formes de primera persona del singular del present d'indicatiu; totes les formes de futur i de condicional; la primera persona del singular, la segona persona del singular, la tercera persona del singular i la tercera persona del plural del present de subjuntiu; i la tercera persona del singular i la tercera persona del plural del present d'imperatiu:

	ALGUERÈS /g/	ALTRES (central) 'Ø'
pr. ind.	<i>canvi</i> +/g+Ø/, [kambíʃk]	<i>canvi</i> +/o/, [kəmbíu]
futur	<i>canvi</i> +/g+á+ré/, [kambiʃaré] <i>canvi</i> +/g+á+rá+z/, [kambiʃarás] <i>canvi</i> +/g+á+rá/, [kambiʃará] <i>canvi</i> +/g+á+ré+m/, [kambiʃaréɪm] <i>canvi</i> +/g+á+ré+w/, [kambiʃaréw] <i>canvi</i> +/g+á+rá+n/, [kambiʃarán]	<i>canvi</i> +/á+ré/, [kəmbiəré] <i>canvi</i> +/á+rá+z/, [kəmbiərás] <i>canvi</i> +/á+rá/, [kəmbiərá] <i>canvi</i> +/á+ré+m/, [kəmbiəréɪm] <i>canvi</i> +/á+ré+w/, [kəmbiəréw] <i>canvi</i> +/á+rá+n/, [kəmbiərán]
cond.	<i>canvi</i> +/g+á+ríva/, [kambiʃaríva] <i>canvi</i> +/g+á+ríva+z/, [kambiʃarívas] <i>canvi</i> +/g+á+ríva/, [kambiʃaríva] <i>canvi</i> +/g+á+ríva+m/, [kambiʃarívam] <i>canvi</i> +/g+á+ríva+w/, [kambiʃarívu] <i>canvi</i> +/g+á+ríva+n/, [kambiʃarívan]	<i>canvi</i> +/á+ría/, [kəmbiəríə] <i>canvi</i> +/á+ía+z/, [kəmbiəríəs] <i>canvi</i> +/á+ría/, [kəmbiəríə] <i>canvi</i> +/á+ía+m/, [kəmbiəríəɪm] <i>canvi</i> +/á+ría+w/, [kəmbiəríəw] <i>canvi</i> +/á+ría+n/, [kəmbiəríən]
pr. subj.	<i>canvi</i> +/g+i/, [kambíʃi] <i>canvi</i> +/g+i+z/, [kambíʃis] <i>canvi</i> +/g+i/, [kambíʃi] <i>canvi</i> +/g+é+m/, [kambíʃéɪm] <i>canvi</i> +/g+é+w/, [kambíʃéw] <i>canvi</i> +/g+i+n/, [kambíʃin]	<i>canvi</i> +/i/, [kəmbíʃi] <i>canvi</i> +/i+z/, [kəmbíʃis] <i>canvi</i> +/i/, [kəmbíʃi] <i>canvi</i> +/é+m/, [kəmbiéɪm] <i>canvi</i> +/é+w/, [kəmbiéw] <i>canvi</i> +/i+n/, [kəmbíʃin]
pr. imp.	<i>canvi</i> +/g+i/, [kambíʃi] <i>canvi</i> +/g+i+n/, [kambíʃin]	<i>canvi</i> +/i/, [kəmbíʃi] <i>canvi</i> +/i+n/, [kəmbíʃin]

9. VARIANTS MORFOLÒGIQUES GRAMATICALS

Les variacions morfològiques poden presentar variants patents i variants no patents. Les variacions morfològiques considerades fins ara presenten totes variants patents; és a dir, variants físicament constatables en l'estructura morfològica dels mots: variants morfològiques formals. Hi ha, però, en la llengua, variacions les variants de les quals no es manifesten físicament d'una manera immediata. Són les variants morfològiques no patents: les variants morfològiques gramaticals.

Són variants morfològiques gramaticals típiques les classes i les subclasses lèxiques. En el terreny del verb, per exemple, són variants morfològiques gramaticals de la variació 'classe verbal' les classes verbals; i són variants morfològiques gramaticals de la variació 'subclasse verbal' les subclasses verbals. Les variants morfològiques gramaticals 'classe lèxica α ' / 'classe lèxica β ' / ... o 'subclasse lèxica α ' / 'subclasse lèxica β ' / ... es fan patents només en certs comportaments verbals, manifestats per l'ocurrència en les formes verbals d'unes variants morfològiques formals en lloc d'unes altres. Són, en aquest sentit, variants morfològiques no patents en termes immediats; o, si es prefereix, i a diferència de les variants morfològiques formals, són variants morfològiques només patents en termes mediats: per mitjà de les variants morfològiques formals corresponents.

En català, per exemple, i encara en el terreny de la morfologia verbal, la variació 'classe lèxica' presenta tres variants morfològiques gramaticals: classe I, classe II i classe III, que es manifesten de manera directa, i sobretot, en les vocals temàtiques de les formes verbals.

Les vocals temàtiques dels verbs de la classe III es redueixen a una sola: a la vocal /í/, en les formes en què els verbs d'aquesta classe en presenten. Els morfs de tipus tema alternen, així, en aquesta classe verbal, entre /Ø/ i /í/. I les formes corresponents segueixen el paradigma III /arrel+X/ i /arrel+í+X/, en què X equival a la desinència, exclusió feta dels morfs de tipus tema (cf. /sént+z/, /sént+n/ i /séntí+m/, /sént+í+w/).

Les vocals temàtiques dels verbs de la classe II es manifesten amb tres o amb dues vocals segons els dialectes: amb la vocal /í/, amb la vocal /é-á-é/ i amb la vocal /é/, en les formes en què els verbs d'aquesta classe en presenten. Els morfs de tipus tema alternen així, en aquesta classe verbal, entre /Ø/, /í/, /é/, /é/ en unes varietats dialectals; entre /Ø/, /í/, /á/, /é/ en unes altres; i encara entre /Ø/, /í/ i /é/ en unes altres. I les formes corresponents segueixen el paradigma IIa /arrel+X/, /arrel+í+X/, /arrel+é+X/ i /arrel+é+X/ en les primeres varietats dialectals (cf. /pérd+z/, /pérd+í+a/, /pérd+é+m/ i /pérd+é+s/, en català central). Segueixen el paradigma IIb /arrel+X/, /arrel+í+X/, /arrel+á+X/ i /arrel+é+X/ en les segones varietats dialectals (cf. /pérd+z/, /pérdí+a/, /pérd+á+m/ i /pérd+é+s/, en mallorquí). I segueixen el paradigma /arrel+X/, /arrel+í+X/ i /arrel+é+X/ en les terceres varietats (cf. /pérd+z/, /pérd+í+a/, /pérd+é+m/ i /pérd+é+s/, en tortosí o en la varietat de Lleida).

En la majoria de varietats del català el verb *córrer* segueix els paradigmes IIa, IIb o IIc (cf. varietat central /kór+z/, /kór+í+a/, /kór+é+m/, /kór+é+s/; varietat mallorquina: /kór+z/, /kór+í+a/, /kór+é+m/, /kór+é+s/; varietat tortosina: /kór+z/, /kór+í+a/, /kór+é+m/ i /kór+é+s/). En català septentrional de transició, per contra, el verb *córrer* segueix el paradigma III (cf. /kór+z/, /kór+í+a/, /kór+í+m/, /kór+í+s/) (vegeu Lloret 1997 i Lloret & Viaplana 1997). Les variants morfològiques formals múltiples que es manifesten en aquestes dues sèries de formes són meres expressions d'una variació de classe verbal –impredictible i arbitrària. Són, per dir-ho amb uns altres termes, la variants patents amb què es manifesten les variants no patents 'classe II' i 'classe III' en la conjugació del verb *córrer* en les varietats dialectals preses com a referència.

La subclasse lèxica, centrada en la presència o en l'absència d'extensió a l'arrel, i encara en el terreny de la morfologia verbal, presenta, en la majoria de varietats del català, quatre variants bàsiques: [II, +extensió], [II, -extensió], [III, -extensió], [III, +extensió]. Aquestes variants es manifesten en la presència o en l'absència d'increments de l'arrel en certes formes verbals, els quals són típicament de tipus velar en els verbs de la classe II, com *beure*, i de tipus palatal en els verbs de la classe III, com *patir*.

En el cas dels verbs de la classe I, la majoria de varietats del català no presenten cap mena d'extensió; i les formes corresponents segueixen el paradigma /arrel+Y/, en què Y representa la terminació amb vocals temàtiques incloses. L'alguerès, però, i a diferència de la resta de varietats, presenta verbs d'aquesta classe amb extensió; és a dir, verbs de la classe I algunes formes de les quals segueixen l'esquema /arrel+extensió+Y/. Aquesta extensió pot ser de tipus palatal o de tipus velar. Els paradigmes dels verbs de la classe I en alguerès són els següents (només s'il·lustren els temps verbals que presenten, en algunes subclasses, extensió):

	ALGUERÈS	
cantar	canviar	odiar
<i>cant</i> +/ $\emptyset$ /, [kánt]	<i>canvi</i> +/ <i>g</i> +/ $\emptyset$ /, [kambík]	<i>odi</i> +/ <i>édʒ</i> +/ $\emptyset$ /, [udiétʃ]
<i>cant</i> +/ <i>a</i> +z/, [kántas]	<i>canvi</i> +/ <i>a</i> +z/, [kambías]	<i>odi</i> +/ <i>édʒ</i> + <i>a</i> +z/, [udiédʒas]
<i>cant</i> +/ <i>a</i> /, [kánta]	<i>canvi</i> +/ <i>a</i> /, [kambía]	<i>odi</i> +/ <i>édʒ</i> + <i>a</i> /, [udiédʒa]
<i>cant</i> +/ <i>é</i> +m/, [kantém]	<i>canvi</i> +/ <i>é</i> +m/, [kambiém]	<i>odi</i> +/ <i>é</i> +m/, [udiém]
<i>cant</i> +/ <i>á</i> +w/, [kantáw]	<i>canvi</i> +/ <i>á</i> +w/, [kambiáw]	<i>odi</i> +/ <i>á</i> +w/, [udiáw]
<i>cant</i> +/ <i>a</i> +n/, [kántan]	<i>canvi</i> +/ <i>a</i> +n/, [kambían]	<i>odi</i> +/ <i>édʒ</i> + <i>a</i> +n/, [udiédʒan]
<i>cant</i> +/ <i>á</i> +ré/, [kantaré]	<i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> +ré/, [kambiýaré]	<i>odi</i> +/ <i>á</i> +ré/, [udiaré]
<i>cant</i> +/ <i>á</i> +rá+z/, [kantarás]	<i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> +rá+z/, [kambiýarás]	<i>odi</i> +/ <i>á</i> +rá+z/, [udiarás]
<i>cant</i> +/ <i>á</i> +rá/, [kantará]	<i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> +rá/, [kambiýará]	<i>odi</i> +/ <i>á</i> +rá/, [udiará]
<i>cant</i> +/ <i>á</i> +ré+m/, [kantarém]	<i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> +ré+m/, [kambiýarém]	<i>odi</i> +/ <i>á</i> +ré+m/, [udiarém]
<i>cant</i> +/ <i>á</i> +ré+w/, [kantaréw]	<i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> +ré+w/, [kambiýaréw]	<i>odi</i> +/ <i>á</i> +ré+w/, [udiaréw]
<i>cant</i> +/ <i>á</i> +rá+n/, [kantarán]	<i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> +rá+n/, [kambiýarán]	<i>odi</i> +/ <i>á</i> +rá+n/, [udiarán]

<i>cant</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> /, [kantaríva] <i>cant</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>z</i> /, [kantarívas] <i>cant</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> /, [kantaríva] <i>cant</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>m</i> /, [kantarívam] <i>cant</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>w</i> /, [kantarívu] <i>cant</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>n</i> /, [kantarívan]	<i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> + <i>ríva</i> /, [kambiyaríva] <i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>z</i> /, [kambiyarívas] <i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> + <i>ríva</i> /, [kambiyaríva] <i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>m</i> /, [kambiyarívam] <i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>w</i> /, [kambiyarívu] <i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>n</i> /, [kambiyarívan]	<i>odi</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> /, [udiaríva] <i>odi</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>z</i> /, [udiarívas] <i>odi</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> /, [udiaríva] <i>odi</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>m</i> /, [udiarívam] <i>odi</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>w</i> /, [udiarívu] <i>odi</i> +/ <i>á</i> + <i>ríva</i> + <i>n</i> /, [udiarívan]
<i>cant</i> +/ <i>i</i> /, [kánti] <i>cant</i> +/ <i>i</i> + <i>z</i> /, [kántis] <i>cant</i> +/ <i>i</i> /, [kánti] <i>cant</i> +/ <i>é</i> + <i>m</i> /, [kantém] <i>cant</i> +/ <i>é</i> + <i>w</i> /, [kantéw] <i>cant</i> +/ <i>i</i> + <i>n</i> /, [kántin]	<i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>i</i> /, [kambíyi] <i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>i</i> + <i>z</i> /, [kambíyis] <i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>i</i> /, [kambíyi] <i>canvi</i> +/ <i>é</i> + <i>m</i> /, [kambiém] <i>canvi</i> +/ <i>é</i> + <i>w</i> /, [kambiéw] <i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>i</i> + <i>n</i> /, [kambíyin]	<i>odi</i> +/ <i>édz</i> + <i>i</i> /, [udiédzi] <i>odi</i> +/ <i>édz</i> + <i>i</i> + <i>z</i> /, [udiédzis] <i>odi</i> +/ <i>édz</i> + <i>i</i> /, [udiédzi] <i>odi</i> +/ <i>é</i> + <i>m</i> /, [udiém] <i>odi</i> +/ <i>é</i> + <i>w</i> /, [udiéw] <i>odi</i> +/ <i>édz</i> + <i>i</i> + <i>n</i> /, [udiédzin]
<i>cant</i> +/ <i>a</i> /, [kánta] <i>cant</i> +/ <i>i</i> /, [kánti] <i>cant</i> +/ <i>é</i> + <i>m</i> /, [kantém] <i>cant</i> +/ <i>á</i> + <i>w</i> /, [kantáw] <i>cant</i> +/ <i>i</i> + <i>n</i> /, [kántin]	<i>canvi</i> +/ <i>a</i> /, [g+a], [kambía] <i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>i</i> /, [kambíyi] <i>canvi</i> +/ <i>é</i> + <i>m</i> /, [kambiém] <i>canvi</i> +/ <i>á</i> + <i>w</i> /, [kambiáw] <i>canvi</i> +/ <i>g</i> + <i>i</i> + <i>n</i> /, [kambíyin]	<i>odi</i> +/ <i>édz</i> + <i>a</i> /, [udiédza] <i>odi</i> +/ <i>édz</i> + <i>i</i> /, [udiédzi] <i>odi</i> +/ <i>é</i> + <i>m</i> /, [udiém] <i>odi</i> +/ <i>á</i> + <i>w</i> /, [udiáw] <i>odi</i> +/ <i>édz</i> + <i>i</i> + <i>n</i> /, [udiédzin]

La distribució del segment extensió palatal, /édz/, en els verbs de la classe I de l'alguerès és exactament la mateixa que la distribució de l'extensió palatal /éʃ/ en els verbs de la classe [III, +extensió], com *servir*. La distribució dels segment extensió velar, /g/, en els verbs de la classe I de l'alguerès també és exactament la mateixa que la distribució d'aquest mateix segment en els verbs de la classe [II, +extensió], com *diure*. Són, per tant, i sens dubte, exponents d'un mateix segment morfològic: 'extensió'. En el quadre següent s'il·lustra la distribució del segment extensió en totes les classes de l'alguerès (només es presenten les formes verbals que compten amb extensió):

ALGUERÈS				
	EXTENSIÓ VELAR		EXTENSIÓ PALATAL	
	canviar [I] /g/	diure [II] /g/	odiar [I] /édz/	servir [III] /éʃ/
pr. ind.	[kambík]	[dík]	[udiétʃ] [udiédzas] [udiédza] [udiédzan]	[salvéʃ] [salvéʃas] [salvéʃ] [salvéʃan]
futur	[kambiyaré] [kambiyarás] [kambiyará] [kambiyaréw] [kambiyaréw] [kambiyarán]	[diyaré] [diyarás] [diyará] [diyarém] [diyaréw] [diyarán]		

cond.	[kambiyaríva] [kambiyarívas] [kambiyaríva] [kambiyarívam] [kambiyarívu] [kambiyarívan]	[diyaríva] [diyarívas] [diyaríva] [diyarívam] [diyarívu] [diyarívan]		
pr. subj.	[kambíyi] [kambíyis] [kambíyi] [kambíyin]	[díyi] [díyis] [díyi] [díyin]	[udiédzi] [udiédzis] [udiédzi] [udiédzin]	[salvéji] [salvéjis] [salvéji] [salvéjin]
pr. imp.	[kambíyi] [kambíyin]	[díyi] [díyin]	[udiédza] [udiédzi] [udiédzin]	[salvéj] [salvéji] [salvéjin]

La constatació d'extensió –palatal o velar– en certs verbs de la classe I de l'alguerès obliga a considerar que, en aquesta varietat, i a diferència de la resta de varietats del català, els verbs de la classe I es divideixen en tres subclasses verbals, impredecibles i arbitràries, de les quals els segment extensió o la seva absència són simples exponents.

Comparant els verbs de la classe I del tipus *odiar* i del tipus *canviar* de la majoria de les varietats del català i aquests mateixos verbs de l'alguerès s'arriba a la conclusió que els uns i els altres –tots de la mateixa classe– constitueixen una variació de subclasse. Els primers, de comportament formal unitari, presenten, des del punt de vista de l'extensió, una subclasse única: [I, -extensió]; i els segons, de comportament formal divers, des del punt de vista de l'extensió, presenten –entre ells i en relació amb els de les altres varietats– tres subclasses diferents, impredecibles i arbitràries: [I, -extensió], [I, +extensió, +palatal] i [I, +extensió, +velar]. I, en aquest sentit, sembla raonable de sostenir que la variació de subclasse verbal dels verbs de la classe I en català entre l'alguerès i la majoria de varietats de la llengua presenta tres variants morfològiques no patents [I, -extensió], [I, +extensió, +palatal] i [I, +extensió, +velar], que es manifesten en les variants morfològiques patents expressades per l'absència i la presència dels segments extensió, i, encara, per la seva naturalesa palatal o velar. Així, i en aquesta línia, es pot dir que la variació morfològica gramatical entre els verbs del tipus *odiar* de la varietat de l'Alguer i de la majoria de varietats del català té com a variants gramaticals [I, +extensió, +palatal] en alguerès i [I, -extensió] en la resta de varietats.

Alguerès: [I, -ext] ..... cantar
                         [I, +ext, +pal] .... odiar
                         [I, +ext, +vel] .... canviar

Altres varietats: [I, -ext]..... cantar, odiar, canviar

10. TIPOLOGIA DE LES VARIANTS MORFOLÒGIQUES GRAMATICALS

Sobre la base de les alternatives i de la mena d'alternatives que presenta cada variació morfològica, es pot parlar de dos tipus bàsics de variants morfològiques gramaticals.

Hi ha variacions que presenten variants cadascuna de les quals té un contingut gramatical específic. És el cas de la variació corresponent al verb *córrer*, anteriorment esmentada, que té com a variants morfològiques gramaticals 'classe III' –en català septentrional de transició– i 'classe II' –en la majoria de les altres varietats catalanes.

I hi ha variacions morfològiques que presenten dues o més variants morfològiques gramaticals cadascuna de les quals, llevat d'una, es presenta dotada d'un contingut gramatical específic. És el cas de les variacions corresponents als verbs del tipus *odiar* i *canviar*, també anteriorment esmentades, que tenen com a variants morfològiques gramaticals [I, +extensió, +palatal] i [I, +extensió, +velar], respectivament, en alguerès i [I, -extensió] en la resta de les varietats. I és el cas de la variació corresponent als verbs del tipus *perdre*, que presenten extensió en valencià, per haver estat absorbits pels verbs del tipus *beure*,⁸ i no en presenten en la majoria de les altres varietats; i té, doncs, com a variants [II, +extensió] –en valencià– i [III, -extensió] –en la majoria de les varietats restants.⁹

Valencià:	[II, +ext]	perdre, beure
Altres varietats:	[II, -ext]	perdre
	[II, +ext]	beure

11. CLASSES DE VARIANTS MORFOLÒGIQUES GRAMATICALS

Sobre la base de l'abast gramatical de la variació, es pot parlar almenys de dues classes de variants morfològiques gramaticals: les primàries i les secundàries.

Hi ha variacions les variants morfològiques gramaticals de les quals afecten aspectes bàsics en les formes que configuren un paradigma. Les variants que presenten aquestes variacions són variants morfològiques gramaticals primàries. És el cas de les variants de classe lèxica i de subclasse lèxica estricta.

En català, per exemple, i encara en el terreny del verb, són variants morfològiques gramaticals primàries les que corresponen a la variació que es produeix en el verb *córrer* entre la majoria de varietats i la varietat septentrional de transició: classe [II] i classe [III], respectivament. I són també variants morfològiques primàries les que corresponen a la variació que es produeix, en termes generals, entre els verbs de tipus *canviar* i *odiar* entre la majoria de varietats i l'alguerès: subclasse [I, -extensió] i subclasse [I, +extensió]; o, si es vol, [-extensió] i [+extensió], respectivament.

(8) En valencià, queden un nombre reduït de verbs del tipus [II, -ext], com *batre*, completament fossilitzats, que mereixen més ser tractats com un conjunt excepcional que com una classe independent.

(9) Cal notar la coincidència bàsica entre les tipologies de les variables morfològiques de tipus formal (vistes a §6) i les de tipus gramatical (vistes a §10), que es redueixen substancialment als esquemes *a/b*, *a/Ø* i *a/b/Ø*. També és important observar les diferències notacionals que generalment es fan servir per fer referència a l'absència de contingut específic en ambdós casos: en les variables formals, en què l'absència és merament de contingut fonològic específic, s'usa el símbol 'Ø' (cf. formes amb extensió /é/ *versus* formes amb 'Ø' als verbs de la classe III de Cervera: *pateixo* vs. *patim*), mentre que en les variables gramaticals, en què l'absència és substancialment de contingut gramatical (i, en conseqüència, també de contingut fonològic), s'usa el signe menys, '-', davant del tret emprat (cf. [I, -extensió] enfront de [I, +extensió]: *canviaré*, en català central, vs. *canvigaré*, en alguerès). Aquestes diferències notacionals són, òbviament, irrellevants i no han d'obscurir el fet que fònicament l'absència de contingut sempre serà 'Ø'.

I hi ha variacions les variants morfològiques gramaticals de les quals afecten aspectes complementaris en les formes que configuren un paradigma. Les variants que presenten aquestes variacions són variants morfològiques secundàries. És el cas de les variants de tipus subclasse lèxica específica.

En català també, i per continuar amb els exemples anteriors, són variants morfològiques gramaticals secundàries les que corresponen a la variació que es produeix, en termes específics, en els verbs *canviar* i *odiar* entre la majoria de varietats del català i l'alguerès: subclasse [I, -extensió] i subclasse [I, +extensió, +velar]/[I, +extensió, +palatal]; o, si es vol, 'Ø' i [+velar]/[+palatal]. I, per la mateixa raó, són variants morfològiques gramaticals secundàries les que corresponen a la variació dels verbs del tipus *patir* entre la varietat de Cervera, que presenta només una extensió palatal –com en la majoria de varietats del català– i la varietat de Lleida, que presenta una extensió palatal i una altra de velar: subclasse [III, +extensió, +palatal] a Cervera i subclasse [III, +extensió, +palatal/+velar] a Lleida; o, si es vol, [+palatal/Ø] i [+palatal/+velar]; cf.:

Varietat de Lleida:

- /pat+íʃ+o/, /pat+íʃ+z/, /pat+íʃ/, /patíʃ+n/
- /patíʃ+i/, /pat+íʃ+i+z/, /pat+íʃ+i/, /pat+ig+é+m/, /pat+ig+é+w/, /pat+íʃ+i+n/
- /pat+ig+é+sa/, /pat+ig+é+si+z/, /pat+ig+é+s/, /pat+ig+é+si+m/, /pat+ig+é+si+w/, /pat+ig+é+si+n/
- /pat+íʃ/, /pat+íʃ+i/, /pat+ig+é+m/, /pat+ig+é+w/, /patíʃ+i+n/

Varietat de Cervera:

- /pat+éʃ+o/, /pat+éʃ+z/, /pat+éʃ/, /pat+éʃ+n/
- /pat+éʃ+i/, /pat+éʃ+i+z/, /pat+éʃ+i/, /pat+í+m/, /pat+í+w/, /pat+éʃ+i+n/
- /pat+í+sa/, /pat+í+sa+z/, /pat+í+s/, /pat+í+si+m/, /pat+í+si+w/, /pat+í+si+n/
- /pat+éʃ/, /pat+éʃ+i/, /pat+í+m/, /pat+í+w/, /pat+éʃ+i+n/

12. DISTRIBUCIÓ DE LES VARIANTS MORFOLÒGIQUES GRAMATICALS

La distribució de les variants morfològiques gramaticals pot ser considerada des de dos punts de vista: des del punt de vista de la seva distribució entre els lexemes típics del paradigma –distribució externa– i des del punt de vista de la seva distribució entre les formes del seus corresponents paradigmes –distribució interna.

Des del punt de vista de la distribució externa, es pot parlar de tres tipus bàsics de variants morfològiques gramaticals.

Hi ha variants morfològiques gramaticals que afecten un sol lexema típic d'un paradigma, i el converteixen en un lexema d'un altre paradigma. És el cas, en català, de la variant de classe verbal corresponent al verb *córrer* de la varietat septentrional de transició, que determina que aquest verb es conjugui –atípicament en relació amb el que

succeeix en la majoria de varietats— com els verbs de la classe III, i no com els verbs de la classe II.

Hi ha variants morfològiques gramaticals que afecten un grup de lexemes típics d'un paradigma, i els converteixen en lexemes d'un altre paradigma. És el cas, en català, de les variants de subclasse verbal corresponent als verbs del tipus *canviar* i *odiar* de l'alguerès, que determinen que aquests tipus de verbs es conjuguin —atípicament en relació amb el que succeeix en la majoria de varietats— com a verbs de la subclasse [I, +extensió, +velar] i [I, +extensió, +palatal], respectivament, i no com a verbs de la subclasse [I, -extensió].

Hi ha variants morfològiques gramaticals, en fi, que afecten la totalitat de lexemes típics d'un paradigma, i els converteixen en lexemes d'un altre paradigma. És el cas, en català, de la variant de subclasse verbal corresponent als verbs del tipus *perdre* del valencià, que determina que aquest tipus de verbs es conjuguin —atípicament també en relació amb el que succeeix en la majoria de varietats— com a verbs de la subclasse [II, +extensió, +velar], i no com a verbs de la subclasse [II, -extensió] (cf. /pérg/; /pérgaz/, /pérga/, /pérgem/, /pérgew/, /pérgan/, /pérgera/, /pérgéraz/, /pérgéa/, /pérgeram/, /pérgéraw/, /pérgéran/; /pérd/, /pérga/, /pérgem/, /pérgew/, /pérgan/).

La distribució de les mateixes variants morfològiques gramaticals entre les formes paradigmàtiques pot diferir en algun aspecte d'una varietat a una altra d'una mateixa llengua. La distribució de les variants morfològiques gramaticals és considerada, en aquest cas, des d'un punt de vista intern: de distribució interna. La variació resultant és una variació morfològica gramatical de tipus distribucional; i les variants morfològiques gramaticals rellevants són, per la lògica natural de les coses, les distribucions mateixes de la variant que, amb la seves distribucions diverses, determina la variació.

Les varietats del català de Lleida i de Balaguer, per exemple, i pel que fa als verbs del tipus *sentir*, presenten una variant morfològica gramatical [+velar], /ig/, que es correspon amb una variant 'Ø' en moltes altres varietats del català. I són, doncs, varietats que situen els verbs del tipus *dormir*, i pel que fa a algunes de les seves formes, en la subclasse [III, -extensió, +velar] —enfront de moltes de les varietats del català que situen aquests verbs en la subclasse [III, -extensió]. Atès, però, que els verbs de tipus *dormir* d'aquestes varietats no presenten extensió velar en la totalitat de les formes en què seria esperable de trobar-la, es pot dir que —des d'un punt de vista general, almenys— aquests verbs pertanyen a dues subclasse: a la subclasse [III, +extensió, +velar] pel que fa referència a les formes afectades per la velarització i a la subclasse [III, -extensió] pel que fa referència a les formes no velaritzades (cf. varietats de Lleida i de Balaguer: /dórmigésa/..., però /dórmō/ i /dórmífd/).

En el cas de la varietat de Lleida, però, i seguint el que sol ser normal en les varietats que velaritzen els verbs de la classe III, l'extensió velar afecta totes les formes de subjuntiu no afectades per l'extensió palatal i totes les formes d'imperatiu llevat de la de segona persona singular. Aquest model només és seguit parcialment per la varietat de Balaguer, que no presenta extensió velar en les formes de present subjuntiu:

Varietat de Lleida:

- /dórm+ig+a/, /dórm+ig+a+z/, /dórm+ig+a/, /dórm+ig+é+m/, /dórm+ig+é+w/, /dórm+ig+a+n/
- /dórm+ig+é+sa/, /dórm+ig+é+sa+z/, /dórm+ig+é+s/, /dórm+ig+é+sa+m/, /dórm+ig+é+sa+w/, /dórm+ig+é+sa+n/
- /dórm/, /dórm+ig+a/, /dórm+ig+é+m/, /dórm+ig+é+w/, /dórm+ig+a+n/

Varietat de Balaguer

- /dórm+i/, /dórm+i+z/, /dórm+i/, /dórm+í+m/, /dórm+í+w/, /dórm+i+n/
- /dórm+ig+é+sa/, /dórm+ig+é+sa+z/, /dórm+ig+é+s/, /dórm+ig+é+sa+m/, /dórm+ig+é+sa+w/, /dórm+ig+é+sa+n/
- /dórm/, /dórm+ig+a/, /dórm+ig+é+m/, /dórm+ig+é+w/, /dórm+ig+a+n/

Els verbs del tipus *dormir* de la varietat de Lleida i de Balaguer són caracteritzables, doncs, com a verbs del tipus següent:

Varietat de Lleida: dormir

[III, +extensió, +velar], si .... subjuntiu present
subjuntiu passat
imperatiu, llevat de 2 [-plural]

Varietat de Balaguer: dormir

[III, +extensió, +velar], si .... subjuntiu passat
imperatiu, llevat de 2 [-plural]

Les variants morfològiques gramaticals de tipus contextual /ig/ 'subjuntiu present' en un cas i Ø 'subjuntiu present' en l'altre constitueixen, així, i de manera natural, les variants morfològiques no patents de les variants formals entre les formes dels verbs del tipus *dormir* anteriorment esmentades.

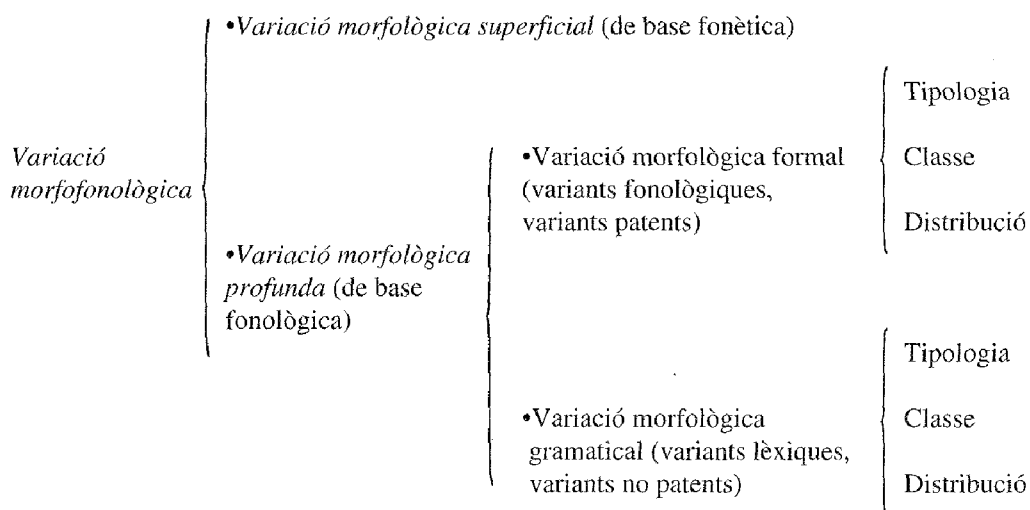
13. SUMARI I CLOENDA

La variació morfològica pot ser considerada a dos nivells: a nivell superficial i a nivell profund. La variació morfològica profunda –la variació morfològica pròpiament dita– es fa accessible en el procés d'aïllament de la variació fonològica de la variació morfològica superficial, del qual la variació morfològica profunda apareix, de manera natural, com a residu.

Ja en el terreny de la variació morfològica profunda, es pot parlar de variació morfològica patent i de variació morfològica no patent; o, també, de variació morfològica formal i de variació morfològica gramatical. La variació morfològica gramatical s'expressa sempre en termes de variació morfològica formal.

Les variants morfològiques formals i les variants morfològiques gramaticals poden ser considerades des de tres punts de vista: des del punt de vista tipològic –en referència a les alternatives de què formen part–, des d'un punt de vista de classe –en referència al seu abast estructural i al seu abast gramatical, respectivament– i, encara, des d'un punt de vista distribucional –en referència a la seva distribució. En el cas específic de les variants morfològiques gramaticals, i a diferència del que succeeix en el cas de les variants morfològiques formals, sembla necessari de distingir entre distribució externa –referida als elements lèxics típics d'un paradigma que resulten afectats per la variació– i distribució interna –referida a les formes paradigmàtiques que resulten afectades per la variació.

L'esquema següent resumeix els casos estudiats en aquest treball:

La variació lingüística no ha format part, històricament, de l'àmbit de la descripció lingüística. La perspectiva metodològica adoptada per la descripció lingüística moderna ha estat determinant en aquest sentit, i el plec professional i la manca d'imaginació dels lingüistes han fet la resta. En aquest context, qualsevol endinsament en el camp de la variació lingüística amb ànim descriptiu –i aquest treball en vol constituir un exemple– ha de situar-se encara en el terreny de l'exploració, de la temptativa, del mer intent.

MARIA-ROSA LLORET, JOAQUIM VIAPLANA
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- LLORET, M.-R. (1997) «When does 'Variability' Become Relevant to Formal Linguistic Theory?», dins F. HINSKENS *et. al* (eds.) *Variation, Change, and Phonological Theory*, Current Issues in Linguistic Theory 146, Benjamins, Amsterdam, pàgs. 181-206.
- LLORET, M.-R. & VIAPLANA, J. (1997) «Variació, fonologia i morfologia», dins M.-R. LLORET *et al.* (eds.) *Anàlisi de la variació lingüística*, Col·lecció Lingüística Catalana 2, PPU i Secció de Lingüística Catalana del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, Barcelona, pàgs. 93-120.
- MASCARÓ, J. (1986) *Morfologia*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- ROVIRA, J. (1993) *Morfologia verbal regular algueresa*, treball de recerca, Universitat de Barcelona.
- VIAPLANA, J. (1984) «La flexió verbal regular del valencià», *Miscel·lània Sanchis Guarner*, vol. I, Quaderns de Filologia, Universitat de València, València, pàgs. 391-407. Reeditat i revisat a *Miscel·lània Sanchis Guarner*, a cura d'Antoni Ferrando, vol. III, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992, pàgs. 381-423.
- (1986) «Morfologia flexiva i flexió verbal catalana», *Llengua i Literatura*, 1, IEC, Barcelona, pàgs. 385-403.
- (1996) «Els verbs regulars de la primera conjugació en el català nord-occidental: Una descripció comparativa». *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, vol. III, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, Barcelona, pàgs. 311-339.

